

ULF: Pilotprojekt Studenters självständiga arbeten 2019, Enköpings kommun och UU

Denna rapport om pilotprojektet Studenters självständiga arbeten beskriver inledningsvis försöksverksamheten ULF nationellt, regionalt i den så kallade Uppsala-noden samt lokalt vid Uppsala universitet, som Enköping har tecknat ett ULF-avtal med. Beskrivningen ger en bild av försöksverksamhetens omfattning och pilotprojektets tillblivelse, begränsning samt möjligheter och utmaningar inför fortsatt utveckling.

I rapporten följer sedan en redogörelse för arbetsgången under pilotprojektet under verksamhetsåret 2019 samt en analys och slutsats inför fortsatt försöksverksamhets planering. Ansvariga för pilotprojektet var Eva Wadell i Enköpings kommun och Erik Falk vid Institutionen för nordiska språk vid Uppsala universitet.

Bakgrund för ULF, nationellt och regionalt

Enligt skollagen ska utbildningen vila på vetenskaplig grund och beprövad erfarenhet. Det betyder att lärare ska basera sin yrkesutövning på forskning och att skolutveckling ska genomsyras av ett vetenskapligt förhållningssätt. Detta sker i dag i alltför liten utsträckning. Det finns också ett upplevt glapp mellan teori och praktik som gör att utbildningsvetenskaplig forskning inte alltid kan tillämpas i skolans verksamhet. Därför finns ett stort behov att utveckla hållbara samverkansmodeller mellan skola och universitet.

ULF – som står för Utveckling, Lärande, Forskning – är en nationell försöksverksamhet kring praktikinära skolforskning som genomförs på uppdrag av regeringen. Uppsala universitet har tillsammans med Göteborgs universitet, Umeå universitet och Karlstads universitet huvudansvaret för verksamheten. Under en försöksperiod på fem år (2017–2021) ska modeller prövas och utvecklas för forskning som bedrivs i nära samverkan mellan lärosäten och kommuner/skolhuvudmän. Viktiga kriterier är att forskningen ska utgå från skolans behov av ny kunskap och att lärare eller övriga skolans yrkesverksamma har en aktiv och initierande roll i processen, t.ex. i formuleringen av forskningsfrågor.

Varje universitet med huvudansvar projektleder en av fyra noder. I dessa noder ingår ytterligare lärosäten som i sin tur tecknar samverkansavtal med skolhuvudmän. Totalt deltar 25 lärosäten i ULF, där nio av dem finns i Uppsala-noden: Uppsala universitet, Högskolan Gävle, Stockholms universitet, Kungliga Tekniska Högskolan, Kungliga Musikhögskolan, Södertörns högskola, Linnéuniversitetet, Lunds universitet, Malmö universitet. Kontakt med nodens medverkande i olika inriktningar av försöksverksamhet förmedlas genom Forum för samverkan vid Fakulteten för utbildningsvetenskaper vid Uppsala universitet.

Alla medverkande lärosäten tecknar lokala **ULF-avtal** om samverkan med skolhuvudmän. Målet med avtalen är att ta fram en infrastruktur med långsiktigt hållbara samverkansmodeller mellan universitet och skolhuvudmän för att stärka den vetenskapliga grunden och det vetenskapliga förhållningssättet i skolan. Samverkansmodellerna ska leda till forskning som är relevant för skolan genom att yrkesgrupper inom skolan ska kunna ta initiativ till forskning, inte bara forskare inom akademien. Efter försöksverksamhetens slut ska framgångsrika samverkansmodeller kunna permanentas och börja användas nationellt.

Vid Uppsala universitet ansvarar Fakulteten för utbildningsvetenskaper för försöksverksamheten. Avtal om samverkan har tecknats med tre huvudmän: Uppsala kommun, Enköpings kommun, NTI-gymnasiet/AcadeMedia. En lokal samordningsgrupp koordinerar verksamheten. Gruppen består av flera representanter från universitetet samt av en representant från varje skolhuvudman.

Specifikt för Enköping kommuns ULF-avtal finns en styrgrupp med företrädare för kommunen, Forum för samverkan, Fakulteten för utbildningsvetenskaper och Institutionen för nordiska språk vid Uppsala universitet. Avtalet innehåller flera spår och på följande webb-plats

<https://utbildningsvetenskap.uu.se/ulfavtal/lokala-ulf-avtal/ulf-avtal-med-enkopings-kommun/>

beskrivs det pågående arbetet med lärarstudenters självständiga arbete med följande text:

I ett annat huvudspår görs **lärarstudenterna** till resurser i kommunens utvecklingsarbete – något som har direkt bäring på forskningsbasen i lärar- och förskollärarytbildningen. Skolans problemställningar ska kunna bli föremål för **studenternas självständiga arbeten** genom ett utökat samarbete med universitetet. Därför genomförs nu ett pilotprojekt i samarbete med Institutionen för Nordiska språk. Projektet kommer att utvidgas till fler institutioner under 2020/2021. Vidare görs satsningar på att kompetensutveckla **VFU- handledare**, för att säkerställa kvalitén i studenternas verksamhetsförlagda utbildning samt utveckla **partnerskoleverksamheten**.

Pilotprojektets start och syften

I den stora universitetsorganisationen hade FoU-enheten vid Utbildningsförvaltningen i Enköpings kommun under en tid svårigheter att hitta en kontaktperson för den del av ULF-avtalet som gällde studenters självständiga arbeten med praktisknära forskning, men kunde i den lokala samordningsgruppen vid Uppsala universitet etablera en kontakt med Institutionen för nordiska språk som är ansvarig enhet för ämneslärarytbildningen i svenska och ansvarig för en kurs i verksamhetsförlagd utbildning i svenska. Pilotprojektet fick därför efterhand arbetsbeteckningen **sjas**, en förkortning som står för självständigt arbete i svenska.

De övergripande målen med projektverksamheten var för det första att utarbeta samarbetsformer och rutiner mellan UU och Enköpings kommun gällande studenters självständiga arbeten, för det andra att ge studenters möjlighet till fördjupad kunskap om relationen mellan vetenskaplig grund och beprövad erfarenhet och dess betydelse för yrkesutövningen enligt examensordningen och för det tredje att stärka vetenskaplighet och utveckla forskningslitteracitet hos lärare och skolledare.

De mer direkta syftena med det avgränsade pilotprojektet var att prova/utforska samverkansformer mellan huvudman och lärosäte för studenters självständiga arbeten och därigenom mötas ”i ögonhöjd” i ömsesidiga och symmetriska kontakter. Ett direkt syfte var också att låta några enstaka studenters självständiga arbeten bli mer verksamhetsnära och få en tydligare mottagare.

En lokal samordningsgrupp för sjas-piloten bildades och ett första möte hölls på FoU-enheten på skolförvaltningen i Enköping i februari 2019. Kontaktpersoner för Korsängsskolan, Westerlundska gymnasieskolan, VFU-organisationen och svenskämnet på Westerlundska deltog. Från Uppsala universitet deltog studierektor för nordiska språk vid Uppsala universitet och ytterligare en företrädare för samma institution och medlem i ULF:s lokala samordningsgrupp i Uppsala. En första projektplan för det konkreta arbetet lades upp.

Det självständiga arbetet i piloten, arbetsgång

Två studenter skrev sina självständiga arbeten på avancerad nivå i svenska i praktisk forskning med insamling av empiriskt material på Westerlundskan gymnasiet. VFU-ansvarig på Westerlundskan och skolans kontaktperson för svenskämnet förmedlade kontakter till lärare på skolan som tog emot en student som genomförde klassrumsobservationer och en student som samlade in elevers skriftliga inlämningsuppgifter som olika lärare hade lämnat kommentarer på. Studenterna handledes av lärare på universitetet och examinerades av en annan lärare vid samma institution efter ventilering och försvar i seminariegruppen i början av juni. Vid sidan av dessa två självständiga arbeten på avancerad nivå togs en uppsatsskrivande student på grundnivå emot för materialinsamling på Westerlundskan gymnasiet. I juni avrundades denna fas i pilotprojektet då uppsatshandledare och uppsatsskribenter deltog i ett gemensamt erfarenhetsutbyte på FoU-enheten i Enköping med de två "handledare" studenterna hade haft på gymnasieskolan. Handledarna lärde sig mer om studenternas forskningslitteracitet och studenterna lärde sig mer om handledarnas praktiklitteracitet. Informationsutbytet och det gemensamma samtalet fortsatte efter den avsatta sammanträdestiden.

Fortsättningen av det gemensamma erfarenhetsutbytet i juni 2019 var ett seminarium i september om självständigt arbete i praktisk forskning som anordnades på skolförvaltningen. I det deltog lärare på Korsängsskolan och Westerlundskan gymnasiet. Även en matematiklärarstudent från UU som planerade sitt självständiga arbete på avancerad nivå var inbjuden till seminariet och deltog aktivt i seminariet. Svenskämnets kontaktperson och ytterligare två svensklärare som hade tagit emot student under vårterminen deltog i seminariet, som handlade om det praktiska självständiga arbetets form och innehåll samt om samarbetets förutsättningar i stort. Två självständiga arbeten i svenska på avancerad nivå med olika inriktningar studerades för att seminariedeltagarna skulle få en tydligare uppfattning av ett sådant självständigt arbetes karaktär och omfattning. De två exemplen var inte de uppsatser som skrevs i samarbete med Westerlundskan på vårterminen samma år, utan andra uppsatser med andra ämnesval.

Bland annat diskuterades vid septemberseminariet tidsersättning för de lärare som tar emot studenter som gör praktisk forskning i skolverksamheten för sina självständiga arbeten i ämneslärarutbildningens sista termin. Presentationsformer för det självständiga arbetets resultat och slutsatser på skolan diskuterades även som en logisk följd av projektets syfte. Behovet av etiska riktlinjer för studenternas praktiska forskning och deras presentationer på skolan problematiserades och diskuterades. De praktiska forskningsfrågorna och problemformuleringar diskuterades och det beslutades att ämneslagen skulle samla in frågor från svenskämnet och engelskämnet och skicka dem till skolförvaltningen lektor för bearbetning. En sådan frågebänk för tänkbara praktiska forskningsuppgifter för lärarstudenter upprättades också tack vare seminariets målsättning i september.

Information till studenter och anställda i verksamheterna

Jämte arbetet med "kärnan" i uppdraget kring studenters självständiga arbeten i praktisk verksamhet informerades Uppsala universitets VFU-studenter i Enköping om möjligheten att skriva sitt självständiga arbete i samarbete med sin VFU-skola inom ramen för ULF-projektet. UU:s projektansvarige informerade VFU1-studenter på upptaktsträff i Enköping vårterminen 2019 och inför upptaktsträffen höstterminen skapades ett informationsblad om ULF-projektet och självständigt arbete som har återanvänts senare vid upptaktsträffar för VFU.

UU:s projektansvarige informerade också om praktiska självständigt arbete för VFU-kursledare vid Uppsala universitet vid höstterminsstarten 2019 och fick ett positivt gensvar inte minst från VFU-kursledare för matematik och andra naturvetenskapliga ämnen. Ett resultat av informationen blev att en

uppsatsskrivande matematiklärarstudent följde med till Enköping och deltog i septemberseminariet som studeranderepresentant.

Dessutom informerade Eva Wadell och Erik Falk gemensamt i oktober 2019 beredningsgruppen till programkommittén för lärarutbildningarna vid UU om projektet. I denna beredningsgrupp ingår studierektorer och programansvariga för olika inriktningar av lärarutbildningar. Presentationen väckte stort intresse, t.ex. hos företrädare för lärarutbildning i engelska och samhällsorienterande ämnen. Slutligen gavs samma information vid ett utvecklingsmöte i december 2019 till nyckelpersoner i Enköping inom partnerskoleverksamheten och ULF-avtalet.

På så vis har information om pilotprojektet spridits till VFU-studenter i Enköping, till VFU-kursledare vid UU, till studierektorer och programansvariga vid Uppsala universitet, till anställda i Enköping med nyckelpositioner i partnerskoleverksamheten och ULF-avtalet. Därutöver har under pilotprojektets gång ett par avstämningsmöten hållits med styrgruppen för ULF-avtalet i Uppsala med företrädare för Forum för samverkan, Fakulteten för utbildningsvetenskaper, Enköpings kommun och Institutionen för nordiska språk.

Ekonomi

Forum för samverkan fördelar medel för ULF-verksamhet efter äskande. Institutionen för nordiska språk har äskat ett mindre belopp för personalkostnader efter överenskommelse om att institutionen bär halva personalkostnaden. Enköpings FoU-verksamhet har medel avsatta till den personal som ingår i pilotprojektet, men det är inte medel som äskats specifikt för pilotprojektet med självständigt arbete i svenska, sjas.

Slutsatser

ULF nationellt (2017–2021) vill alltså stärka forskningslitteraciteten hos skolans lärare och låta dem formulera frågor för en praktikrelevant utbildningsvetenskaplig forskning och för detta syfte utveckla samarbetsformer mellan skolor och universitet med lärarutbildningar. ULF-piloten om självständigt arbete ville pröva sådana samarbetsformer som ännu inte var utvecklade i relationen Uppsala universitet och Enköpings kommun vad gäller delprojektet "studenters självständiga arbete i praktiska forskning".

Samarbetsformerna i piloten har byggt till stor del på personliga kontakter. Enköpings kommun inledde inte samarbetet med stöd av den organisatoriska enheten regional samordningsgrupp i Uppsala utan med stöd av en enskild ledamot i den gruppen. Kontaktpersonen vid institutionen hade vårterminen 2019 tre funktioner av betydelse för sjas-projektet: VFU-kurslärare i svenska, uppsatshandledare för några självständiga arbeten i svensklärarutbildningen samt studierektor vid institutionen med ansvar för ämneslärarutbildningen i svenska. Även kontaktnätet i Enköpings kommun byggde till viss del på personliga kontakter ute på skolorna, där VFU-ansvarig person kontaktade ämnesföreträdare, som kontaktade ämneskolleger som kontaktade "handledare" till de två uppsatsskribenterna i ämnet svenska från UU.

Informationstillfällena med VFU-studenter, VFU-kursledare, studierektorer, programsamordnare, VFU-ansvariga på partnerskolor har visat sig vara viktiga tillfällen för att få med nya intressenter till projektet på ett eller annat sätt. Det som saknas är en etablerad organisation för ULF-arbetet med praktiska forskning ute på skolorna hos huvudmännen och på universitetets lärarutbildning. Pilotarbetet har visat hur svårt det är att arbeta endast utifrån personliga nätverk med utvecklingen av en

fungerande organisation. Den här problematiken vittnar flera deltagare i Uppsala-nodens ULF-projekt om, även de högskolor som redan har en mycket praktisknära organisering av sin lärarutbildning.

Vid septemberseminariet i Enköping drogs några viktiga slutsatser om organisationen av studenternas självständiga arbeten i praktisknära forskning på VFU-skolorna i Enköpings kommun. Det väckte frågor om uppdragsbeskrivningar och uppdragsbeteckningar för de lärare som tar emot och "handledar" studenterna ute i verksamheten. Det handlade också om studenternas resultatpresentationer och de etiska aspekterna av deras praktisknära forskning.

Septemberseminariet handlade vidare om ersättningar för tid i lärartjänsterna. Det är viktigt att vi gemensamt tids- och kostnadsberäknar projektets omfattning inför en fortsatt organisering av samarbetet som måste ha ett långsiktigt perspektiv. Det kan fortfarande ta några år innan ett större antal VFU-studenter i Enköping skriver sina självständiga arbeten utifrån praktisknära frågeställningar.

Vad gäller kärnan i ULF-projektet, syftet att stärka skolans forskningslitteracitet, att låta lärarna i verksamheten ställa de för dem relevanta praxisnära forskningsfrågorna och syftet att stärka lärarstudenters kunskap om relationen mellan vetenskaplig grund och beprövad erfarenhet samt dess betydelse för deras fortsatta professionella utveckling, har pilotprojektet sjas i Enköping också identifierat några utmaningar. För det första behöver universitetet tydliggöra vad ett självständigt arbete på en lärarutbildning är, vilka krav man kan ställa på det, vilken omfattning det har och vilket stöd en student kan behöva när den genomför sin materialinsamling på skolan. För det andra har vi i projektet stegvis kommit till insikt om forskningsfrågorna inte kan formuleras uteslutande av lärarna på skolan. Den frågebänk som upprättades i projektet visade sig ändå vara svår att hantera för studenterna och deras seminarieledare på universitetet under en termin med uppsatsskrivande. Här behövs ett forskningssamarbete mellan lärare, studenter, studenternas handledare på universitetet och deras examinatorer. I kursplanerna för självständigt är ett exempelvis ett mål att studenterna självständigt ska formulera forskningsfrågan.

Till följd av slutsatsen om svårigheterna med att formulera praktikrelevanta och avgränsade forskningsfrågor inser vi att forskningsprocessen måste börja i samarbete med VFU-organisationen och de VFU-handledare studenterna möter under sina skolpraktikperioder. Formuleringen av forskningsfrågan börjar redan under VFU1, diskuteras av studenten tillsammans med VFU-handledaren och handledarens kolleger. På så vis kan studenten ta frågeformuleringar kring praktisknära verksamhet vidare under sin utbildning i de teoretiska kurserna och ha ett bättre utgångsläge när det är dags för materialinsamling, analys och resultatredovisning. I uppsatsseminariet på universitet med vetenskaplig ventilerings och på praktikskolan med diskussion av forskningsresultaten.

Erik Falk
Uppsala universitet